

kényes következtetéshez jutnak el (pl. a mondakör néplélektani megállapításai, vagy a forradalom pszichológiájának jellemzése). Másrészt pedig a szerző Szent Imre hősi fogadalmának értelmezésekor, mely pedig a középkori világnézés sajátos megnyilvánulása volt, továbbá Kún László pogányos makacsságának és féktelen magatartásában a sorsszerű megmásíthatatlanságnak elemzésekor nem számol a jellemlélektan metafizikai lehetőségeivel.

Ferdinandy történelemábrázoló készségének egyik nagy ereje az elmélkedő módszerből táplálkozó szempontgazdagsága. Viszont éppen a szélesen ölelő problématalátás okozza többször azt, hogy Ferdinandy nem győz részletesen a végére járni dúsan áradó szempontjainak. Éppen csak megjelöli, felveti a kérdéseket, de a teljes és mélyreható megoldásukhoz — egy ilyen terjedelmű könyv keretein belül természetesen — sem tere, sem ideje nincs. Ez okoz tárgyalásmódjában olyan nyugtalan vibrálást, mely egyre újabb irányokba tereli az olvasó figyelmét, de a felkeltett érdeklődést többször kielégítetlenül hagyja. Gondolunk itt elsősorban arra a csonkaságában is ígéretes néhány oldalra, ahol a szerző a XV. század lelki képének meghatározó vonásait a huszitizmusban és humanizmusban jelöli meg. De még inkább áll ez az észrevételünk az utolsó fejezetre (A XIX. század). Korunk szociális, politikai és világnézeti kérdései ebben a században gyökereznek s mégis ez a legrövidebb és vázlatosan leegyszerűsített fejezete a műnek. Elismerjük a kiadói megköltések erősen korlátozó szerepét, de ebben az esetben a szerzőnek inkább másutt lehetett volna a térrel takarékoskodni. Mert a XIX. század szellemi arculata hiányos marad Eötvös, Kemény, Vörösmarty eszmei örökségének belerajzolása nélkül. Továbbá, ha a századvégi magyarság és a transzcendens világnézés találkozáját, más szóval a magyar lélek és az Istenség metafizikai élményét valaki meg akarja érteni, az nem térhet ki Prohászka működésének és irodalmi hagyatékának azon egynegyed része elől, melyben ez a misztikus beállítottságú apostol a századfordulótól részesítette a magyarságot.

A „saecula Hungarica” belső tartalmának olyan mélyszempontú és emelkedett szellemű megmérését kapjuk itt, melynek pendentjait csak a világirodalom klasszikusainál találhatjuk. Ferdinandy is sok korjellemző sajátosságot talált volna bennük a századforduló értékfelfogásának jellemzéséhez.

A könyvet a magyar történelemtanárok számára használhatóvá teszi az a sajátossága, hogy sok olyan kicsinységnek látszó érdekességre, vagy mélyen gyökerező összefüggésre mutat rá, melyek a történelemtanítást színessé, sőt életszerűvé tehetik.

Visy József.

Somogyi József: A nemzeteszme. Szent István-Társulat kiadása Budapest, 1942. 340 l.

A lázas keresés mindig nyugtalan lelkiállapotot takar. Lehetetlen észre nem vennünk, hogy korunk is idegesen keres valamit. A bizonytalanság érzése hat népeket és nemzeteket egy szilárd pont keresésére, ahonnan nyugodtan nézhetne szembe a reázüdülő veszéllyel. Ez a lelkiállapot termelte ki világszerte a népiismeret munkákat, nálunk a magyarságismereti termékeket.

Nem kétséges, hogy végeredményben ezt a célt szolgálja Somogyi könyve is. A „nemzeteszme” elsősorban „magyar nemzeteszme”, mint ezt a könyv harmadik részének címe: *A nemzeteszme és a magyarság is mutatja*. Érdemes megfigyelni Somogyi professzor útját, mely az általános tételek felől egyenes vonalban

halad a magyar sorskérdések irányába. Az *Eugénika*, *A Faj* c. könyvei után már sokkal szorosabbra vonja a határt, *Fajiság és magyar nemzet* c. kis könyvében s ezek után el tudjuk képzelni, hogy a *Nemzeteszmé* után kizárólagosan magyar kérdéseket fog tárgyalni.

A szerző tudatosan foglalkozik tétellel, mint az előszavából mindjárt kitéjük: „alig lehet érdekesebb, hasznosabb, időszerűbb feladat, mint a nemzet mibenlétének fejtegetése”.

Fejtegetésének I. részében **Alapvető fogalmak** címen, az elhatároló jegyeket sorolja fel, a fogalom tisztázása érdekében. Itt elsőnek a *Közösség és közjával* foglalkozik, az előbbi könyvből jólismert és találó „mi”-tudat alapján, amit itt szélesebb alapokra fektet s végül a nemzetnek az együttesben betöltendő „sajátos hivatásáról” beszél. Egy másik fejezetben a *közösség fajairól* ír. Itt sok közhielyben élő balhite terel helyes szemlélet felé, rámutatván pl. a romantikus nyelvi fellángolásokra, stb. de méginkább teszi ezt alapos rátermettséggel kifejtett *Népközösség* c. fejezetében.

E helyen fejtegeti azt a tételt is, hogy maga a népiség sem változatlan. Bár mindazokat az okokat elfogadjuk, amelyeket Somogyi ennek bizonyítására felsorol mégis szeretnők hinni, hogy van valami mag a népiségben, ami változatlan, amire rakódik minden, legyen az hajlam, különböző tulajdosságoknak indexe, vagy bármi más.

Különbözik ez a fejezet az egyik a leggazdagabb. Itt mutat rá a szerző, hogy a népi, u. m. „mély kultúrát” felülről, a magas kultúra irányából parancsszóval nehéz helyesen befolyásolni. A sok és mély gondolatot tartalmazó fejezet után a *Népjellemről* kapunk már kissé talán kevésbé érdekes sorokat, mert itt a szerző sem tehetett mást, minthogy a jólismert Taine-i elemek, az örökség, környezet, idő, nevelés, stb.) felsorolását adta. De itt is kiemelkedik egy rész, a népi hagyományok általános emberi vonásainak kimutatása.

E rész utolsó fejezetében az állam céljáról, fajairól, s a modern nemzeti államok kialakulásáról kapunk a történelmi kutatásokból jólismert beszámolót.

A II. rész a **Nemzetközösségnek** szentel nagyterjedelmű fejezetet és itt felsorakoztatja a sok ismertető és meghatározó jegyet. Az összehordott anyag hű tükré annak a nagy szeretetnek, amellyel a szerző tétellel foglalkozott s talán éppen ez a nagy szeretet okozza, hogy nincs szíve a közvetlenül nem célfelé vivő anyagról sem lemondani.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a legtöbbször egyszerű, kézzelfogható világos eszközökkel dolgozik a szerző, ezek az első pillantásra talán magátólértéktűnnek tűnnek fel, valójában tenyeres-talpas magyar megoldások, a magyar észjárás adekvát kifejezései.

E részből különösen a *Kisebbségről* szóló fejezetet emeljük ki, ahol ezt az érdekes megállapítást olvassuk: „a nemzeti kisebbség inkább minőséget, mint mennyiséget jelent”. A másik figyelemreméltó fejezet *A nacionalizmus válsága*. Itt tárgyilagosan fejti ki a „válság” okát, főleg az expanziós törekvésekben és az ebből fakadó gyűlöletben.

A III. rész **A nemzeteszmé és a magyarság**. Ennek első hat fejezete teljesen a történelmi kutatások körébe esik, ahol jórészt már el is végezték ezt a munkát. Somogyi megállapításai igen helytállóak, különösen a külsőséges megoldásokra vonatkozóan. Itt rövid irodalmi vonatkozásokat is érint a szerző. A magyar irodalom bevonását mi sokkal szélesebb alapon szeretnők, mert az is van olyan értékes a magyarság mibenlétének fejtegetésénél, mint maga a történelem.

Az utolsó résznek s talán az egész könyvnek egyik legérdekesebb fejezete a **Népi hagyományainkról** szóló, melyben keményen megleckézteti a szerző a romantikus falukutatókat és mindazokat, akik avatatlanul nyúlnak e kérdéshez. Ezzel kapcsolatban, csak annyit jegyzünk meg, hogy azért mégsem volt egészen hiábavaló a munkájuk.

A fejtegetés során különösen Gyórfy István törekvését értékeli sokra. Érdemes megjegyeznünk, hogy azon az úton és azzal a módszerrel, ahogyan Somogyi írta meg könyvét, ugyanazon eredményre jutott nem egy esetben, mint a más úton haladók. Így annak a tételnek felismerése, hogy a magyar úr és a magyar paraszt tulajdonképpen egy: olyan megállapítás, amelyet a Magyarságudományi Intézet is kifejtett előadásorozatában, ami annak bizonyítéka, hogy az út, amelyen Somogyi halad: helyes.

Somogyi professzornak megbecsülhetetlen érdeme, hogy minden megállapításában a józan mértéket tartja kötelezőnek. Záró fejezetében kifejtett gondolatával fejezzük be e sok gondolatot ébresztő könyv ismertetését: Becsüljük meg az általános emberit és őrizzük meg sajátosságunkat. Ennek a célnak szolgálatába állította Somogyi professzor tudásának és munkájának erejét, amiért köszönet, megbecsülés és hála illeti.

Gergely Gergely.

Kiss Ernő : A tudományok harca. Neveléstörténeti füzetek 1. sz. Bp. 1941. 41 lap.

Egyetértünk a szerzővel abban a megállapításban, hogy a tudományok harca, amelyről a kis füzet szól, a történeti kultúrát őrző görög-latin klasszicizmus és az újkori realizmus küzdelme lezárnak tekinthető. Iskolaszervezetünkben is 1:1 arányban szerepelnek az emberré nevelő humaniorák s a hasznos ismeretet nyújtó reáliák. A most folyó világháborúban is politikummá érett és válllvetve küzd mind a kettő a győzelemért, hisz Hitler vezér 1941. dec. 11-i beszéde szerint a tengely a kulturális egységet alkotó, görög-latin forrásból táplálkozó Európáért szállt síkra s a természettudomány vívmányait alkalmazza ellenállhatatlan fegyvereknek.

A klasszikus és reális tudományok e viszonylagos egyensúlyi állapota idején érdemes végigkísérni a fejlődés útját. Kiss Ernő bő, de távolról sem teljes irodalom alapján — nem is azzal az igénnyel indul — tartalmas áttekintésben és idézetekben szólaltatja meg a két párt jelentős híveit. Nem vitatkozik, hanem érdeketlen tárgyilagossággal szedi időrendbe a küzdelem nevezetesebb állomásait. A pedagógiai realizmus gyökereit már a XII. századi, egyháztól független, Rajna-vidéki német gyakorlati iskolákban találja meg s ettől az időtől kezdve vizsgálja térfoglalását a történelmi tehetetlenségi erejére támaszkodó klasszicizmus egyeduralmával szemben egészen a mai helyzet kialakulásáig.

Bartos Imre.

Az érsekújvári áll. gimnázium IV/A. osztályában működő nyelvművelő, táj- és népkutató munkaközösség kiadványa (II. kötet). Szerkesztette dr. Bakos József gimn. tanár, a munkaközösség vezetője. Érsekújvár, 1942. 107 oldal.

Másodszor örvendezteti meg **Bakos József** lelkes diákserege könyvével a népi Magyarország híveit; ezúttal — az előrehaladottabb munkának, a kialakultabb módszernek és több anyagi lehetőségnek megfelelően — az előzőnél gazdagabb tartalommal, szebb kivitellel, de változatlanul nemes szellemben. Már a multkori ismer-